

Obszcenításokra vonatkozó metadiskurzusok kognitív stilisztikai értelmezése

Az előadás az obszcenításokról szóló metanyelvi diskurzusokban explikálódó és impliciten jelenlévő nyelvi ideológiákat egyaránt vizsgálja (Woolard–Schieffelin 1994, Bodó 2009). Az obszcenításokat mint stílusválasztásokat értelmezem a stilisztika szociokognitív elméleti keretében (Tolcsvai Nagy 2005). A nyelvi ideológiák alatt olyan nyelvvel kapcsolatos elképzeléseket érthetünk, amelyek diskurzív közegben jelennek meg, hatással vannak nyelvi viselkedésünkre és nyelvi tevékenységünkre, továbbá meghatározzák és megalapozzák mások nyelvhasználatáról alkotott attitűdjeinket is (vö. Gal 2002). A kutatás három hasonló korosztályú, de eltérő szociokulturális háttérrel rendelkező csoportban kvalitatív módon vizsgálta a tárgyalt jelenséget.

Kutatásom kérdésfelvetése és ilyen elméleti szempontból való megközelítése azért releváns, mert abban, hogy mit tekintünk obszcénnek, sokszor egy ideológiai töltetű normatív nézőpont játszik szerepet. Ez az a nézőpont, amely alapján fel kell állítanunk az obszcenitás prototípuselvű kategóriáját, amely alatt olyan szavakat és szó szerkezeteket értünk, melyek egy adott diskurzusban valamelyik résztvevő számára trágárnak, sértőnek vagy illetlennek tűnhetnek, szemérmes sérthetnek. Jelen előadás a korábbi kutatási eredmények (l. Szabó 2015) kognitív stilisztikai tovább-, illetve újraértelmezésére tesz kísérletet a szociokulturális tényezők mátrixának elmélete felől (l. még Hámori 2012, Tolcsvai Nagy 2012). A tényezők stilisztikai érvényesülésének modellálása alapján az adatok vizsgálhatók a magatartás (durva, laza, közömbös, választékos), a helyzet (informális, közömbös, formális), az érték (értékmegevonó, közömbös, értéktelítő), az idő (régies, közömbös, újszerű) és a konvencionális nyelvváltozatok mentén (sztenderd, irodalmi nyelv, szleng stb.).

A vizsgált csoportokat fiatal felnőttek alkotják, akiket az oktatási intézményük és az ottani szakosodásuk köt össze – egy jogászhallgatói, egy elektrotechnikai és egy ápolói csoport alkotta a mintát. Az adatgyűjtés során kérdőíves és csoportos interjúk módszert alkalmaztam. A kérdőívek elsősorban attitűdvizsgálatokat tartalmaztak, míg az interjúkérdések a nyelvi ideológiák vizsgálatát valósították meg.

Jelen előadás elsősorban a kutatás interjúinak eredményeire referál (vö. Laihonon 2008), amelyek a következő főbb ideológiai témaköröket ölelik fel: a nyelv és a nyelvhasználat romlása, a standardizmussal kapcsolatos nyelvi ideológiák, az indexikalitás és a magyar nyelv „szépségét” megfogalmazó ideológiák. Az előadás célja – az obszcenításokhoz kötődő nyelvi ideológiák bemutatásán, s azok kognitív stilisztikai elemzésén túl – az ideológiák egyes sajátosnak tűnő működési mechanizmusaira való rámutatás, referálva a különböző megjelenő nyelvi ideológiák ellentmondásosságára és diskurzusban való dinamikus változására.

Szakirodalom:

- Bodó Csanád 2009. „Hamarabb, mikor kicsike, oláhul, aztán magyarul”. A nyelvi szocializáció mintái moldvai kétnyelvű beszélőközösségekben. In: Borbély Anna–Vančóné Kremmer Ildikó–Hattyár Helga (szerk.): *Nyelvideológiák, attitűdök és sztereotípiák. 15. Élőnyelvi Konferencia*. Budapest: Tinta Könyvkiadó. 295–301.
- Gal, Susan 2002. Language Ideologies and Linguistic Diversity. Where Culture Meets Power. In: Keresztes László–Maticsák Sándor (szerk.): *A magyar nyelv idegenben* Debrecen: Debreceni Egyetem. 197–204.

- Hámorsi Ágnes 2012. „Tudunk mi normális hangnemben is társalogni” – Stílus, személyesség és egyezkedés az internetes fórumokon folyó társalgásban. In: Tárai Szilárd – Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A stílus szociokulturális tényezői*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem. 223–262.
- Laihonen, Petteri 2008. Language ideologies in interviews. A conversation analysis approach. *Journal of Sociolinguistics* 12: 668–693.
- Szabó Gergely 2015. „Hogy fejezzem ki magam szépen?” – Nyelvi ideológiák az obszcenitások mögött. *Magyar Nyelvőr*. Megjelenés alatt.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2005. *A cognitive theory of style*. Frankfurt am Main: P. Lang.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2012. A stílus szociokulturális tényezőinek kognitív nyelvészeti megalapozása. In: Tárai Szilárd – Tolcsvai Nagy Gábor (szerk.): *A stílus szociokulturális tényezői*. Budapest: Eötvös Loránd Tudományegyetem. 19–50.
- Woolard, Kathryn A.–Schieffelin, Bambi B. 1994. Language Ideology. *Annual Review of Anthropology* 23: 55–82.